

2. Лубовский В.И. Психологические проблемы диагностики аномального развития детей / Лубовский В.И. – М. : Педагогика, 1989. – 101 с.
3. Синева В.Н. Коррекция интеллектуальных нарушений учащихся вспомогательной школы : автореф. дис. ...доктора пед. наук : спец. 13.00.03 / В.Н.Синева. – М., 1988. – 45 с.
4. Выготский Л.С. Игра и ее роль в психологическом развитии ребенка / Л.С.Выготский // Вопросы психологии. – 1966. – № 6. – С. 62–76.
5. Шипицына Л.М. «Необучаемый ребенок» в семье и обществе. Социализация детей с нарушениями интеллекта / Л.М. Шипицына. – СПб. : Дидактика Плюс, 2002. – 120 с.
6. Дмитриев А.А. Организация двигательной активности умственно отсталых детей / А.А. Дмитриев. – М. : Советский спорт, 1991. – 32 с.

УДК 378.112:378.18(477)

УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СТУДЕНТІВ У ВНЗ

Бондар О.Г., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

У статті міститься теоретико-методологічний аналіз суності управління навчальною діяльністю студентів у виші. Особлива увага приділена технології, що включає такі структурні елементи, як цілі, зміст, оптимальну систему методів і засобів керівництва і контролю, інтенсивний цикл організаційних форм.

Ключові слова: управління, педагогічний процес, система управління.

Бондарь А.Г. УПРАВЛЕНИЕ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ СТУДЕНТОВ В ВУЗЕ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье содержится теоретико-методологический анализ сущности управления учебной деятельностью студентов в ВУЗе. Особое внимание уделено технологии, включающей такие структурные элементы, как цели, содержание, оптимальная система методов и средств руководства и контроля, интенсивный цикл организационных форм.

Ключевые слова: управление, педагогический процесс, система управления.

Bondar A.G. MANAGEMENT EDUCATIONAL ACTIVITY OF STUDENTS IN INSTITUTE OF HIGHER EDUCATION / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

The article has the theoretical and methodological analysis of essence of management of educational activity of students in the institutes of higher education. Special attention is dedicated to technology including such structural elements as aims, content, optimum system of methods and facilities of guidance and control, intensive cycle of organizational forms.

Keywords: management, pedagogical process, management system.

Актуальність дослідження пов'язана, перш за все, з недостатньою розробленістю поняття «управління» в дидактиці. На сьогодні проблеми управління навчальним процесом знаходяться на перетині досліджень вітчизняних і зарубіжних учених у галузі педагогіки, психології, теорії менеджменту і кібернетики. Останніми роками з'явився ряд робіт, які прямо або побічно торкаються проблем управління (С.Ф. Артюх, В.С. Безрукова, Т.О. Дмитренко, О.Е. Коваленко, Н.Ф. Тализіна та ін.).

Даючи психологічний аналіз теорії управління стосовно навчального процесу, Н.Ф. Тализіна підкреслює необхідність використання в процесі навчання циклічного управління, яке здійснюється за принципом «білого ящика» [1, с. 46].

С.І. Архангельський визначає управління навчальним процесом як «планомірний порядок дій, що приводить динамічну систему навчання до досягнення заданих результатів» [2, с. 64].

В.С. Безрукова розглядає педагогічний процес як ядро (складову) педагогічного управління і визначає педагогічне управління як «процес перекладу педагогічних ситуацій, чи процесів систем з одного стану в інші, відповідні до поставленої мети» [3, с.92]. Управління, на думку автора, є компонентом, необхідним для забезпечення оптимального функціонування педагогічного процесу, де ціль виступає в ролі системоутворюючого фактора.

Є.І. Машбіц розглядає навчальну діяльність як вид управлінської діяльності, при якому взаємодія між викладачем та студентом реалізується за допомогою педагогічного спілкування. Автор зазначає, що

неможливо трактувати управління процесом навчання як лише інформаційний процес та зводити його до реалізації прямого та зворотного зв'язку [4, с. 69].

На сучасному етапі розвитку науки розгляд навчального процесу у вищому навчальному закладі як процесу управління не викликає сумнівів, однак, як показують дослідження в цій області, багато практичних і теоретичних питань, таких як розкриття функцій етапів управління, визначення відповідних засобів управління, лишаються відкритими. Теорія управління навчальною діяльністю студентів вимагає глибокого вивчення й аналізу з метою визначення її дидактичних можливостей і практичної значимості.

Кожне з цих досліджень, поза сумнівом, вносить вагомий внесок до теорії і практики управління, проте вони стосуються окремих аспектів управління і не забезпечують викладача ВНЗ такою системою управління, яка сприяє інтенсивному формуванню і розвитку у студентів умінь і навиків самоврядування їх майбутньої професійною діяльністю. Це і змусило нас провести багатоаспектний теоретико-методологічний аналіз і оцінку досліджень у цьому напрямі. На його основі визначаємо управління як технологічний циклічний процес реалізації управлінських функцій, який передбачає багаторівневе програмування і діагностику економічності і результативності спільної діяльності викладача і студентів по інтенсивній переробці інформації, здійснюваної в умовах активної колективної взаємодії для досягнення професійно значущих цілей і формування і розвитку умінь і навиків самоврядування. Дане визначення розкриває загальну концепцію дослідження, яка реалізується при дотриманні ряду принципів. Принципи, як відомо, – це правила, положення, норми, яким викладач повинен слідувати в процесі управління діяльністю студентів.

Принцип технологічності процесу передбачає стандартизацію, уніфікацію і відтворюваність послідовності ряду дій, що реалізуються за допомогою визначеної заздалегідь системи методів, форм, засобів і умов в професійно заданих ситуаціях. Принцип циклічності процесу припускає регулярне повторення основних функцій – планування, організації, керівництва і контролю, а також організаційних форм, методів і засобів навчання, взаємозв'язаних за часом, процесом і тематикою. Принцип багаторівневості має на увазі розробку програм для тих, що навчаються з різним рівнем знань і умінь. Програмування при цьому означає поетапний процес вибору такого поєднання мети, засобів, дій і часу, який необхідний для досягнення запланованого результату.

Принцип інтенсивності передбачає концентрацію-збільшення до максимуму об'єму діяльності при скороченні до мінімуму темпоральних характеристик. Принцип діагностичності припускає процес визначення і оцінки рівня знань і умінь суб'єктів навчання за допомогою реалізації ряду процедур, регулярно здійснюваних викладачем в аудиторний час відповідно до чітко заданих критеріїв, а також реального стану процесу управління. Завдання діагностики полягає у визначенні мір, направлених на «відладку» роботи всіх елементів процесу управління. Крім того, діагностика тісно пов'язана з прогнозуванням і аналізом виникнення утруднень у студентів і викладача.

Принцип економічності безпосередньо пов'язаний з процесом діяльності тих, що навчаються. Його дотримання дозволяє визначити кількість одиниць інформації; раціональний спосіб її переробки; тимчасові витрати і використання навчальних матеріалів і засобів навчання. Економічність як кількісний показник обчислюється відношенням кількості одиниць (операцій тексту, пропозицій, абзаців тексту і т. п.) на виході до кількості одиниць на вході. Принцип результативності має на увазі отримання якісного результату діяльності відповідно до поставлених цілей. Таким чином, управління стає ефективним, коли діяльність студентів здійснюється економічно і використовується їхній розумовий потенціал, час, навчальні матеріали і засоби навчання для досягнення запланованого результату. У зв'язку з цим ефективно управління визначається:

- ефективністю діяльності, яка означає, що досягається така взаємодія суб'єктів навчання, яка забезпечує запланований результат при раціональному використанні розумових і фізичних сил, а також засобів навчання;
- ефективністю результату – його максимальною відповідністю індивідуальним професійним потребам студентів;
- ефективністю застосування, тобто можливістю використання отриманого результату для формування і подальшого розвитку інтелекту студентів, їх ціннісних орієнтації, умінь і навиків саморегуляції діяльності.

Як відомо, основною потребою сучасного управління діяльністю студентів і головним чинником його ефективності є професіоналізм викладача, який визначається його професійною підготовкою, здатністю передбачати, своєчасно розпізнавати і успішно вирішувати всі проблеми, що виникають в процесі навчання. У зв'язку з цим великої значущості набуває механізм управління, що характеризує засоби дії. Для ефективного управління пріоритети повинні бути віддані: інтеграції системи інтересів, цінностей і потреб відповідно до професійних запитів студентів; заохоченню індивідуальності, ініціативності і самовираження; корпоративності у вирішенні проблем і пошуку альтернативних варіантів; встановленню системи показників і засобів дії, які сприяють прогресу в знаннях і уміннях студентів; створенню умов, що забезпечують оптимізм і упевненість, соціально-психологічну стабільність діяльності; мотивуванню,

орієнтованому на глибокий аналіз ситуації, обережність, економію засобів і тому подібне. Усе це, врешті-решт, повинно знайти віддзеркалення в стилі, що обирається викладачем для управління діяльністю студентів в процесі навчання.

Управління діяльністю студентів у ВНЗ передбачає також виконання викладачем ряду функцій. Управлінський цикл включає, на наш погляд, такі управлінські функції, як планування, організація, керівництво і контроль. У процесі навчання функції управління здійснює викладач, виступаючи найчастіше в ролі керівника діяльності студентів. Проте час від часу викладач передає ці функції тому або іншому студенту з тим, щоб вони поступово освоїли їх і успішно здійснювали в майбутній професійній діяльності. Крім того, для реалізації функцій управління з урахуванням загальної мети, принципів і механізму необхідна технологія.

Таким чином, нами була обґрунтована і сформульована система управління професійно орієнтованою самостійною пізнавальною діяльністю студентів. Її концептуальною основою є ідеї: технологізації і циклічності управлінських функцій викладача; багаторівневої програмно-цільової побудови навчально-пізнавальної і педагогічної діяльності; діагностики процесу і результату професійно орієнтованої самостійної пізнавальної діяльності; послідовної і інтенсивної організації циклу занять (лекції – семінару – заняття-дослідження – консультації), взаємозв'язаних за часом, процесом і тематикою; активної міжособистісної взаємодії суб'єктів навчання в ситуаціях майбутньої професійної діяльності; оптимального поєднання і раціонального відбору системи інтенсивних методів і засобів керівництва і контролю, що полегшують перехід управління в самоврядування; стимулювання економичності і результативності діяльності студентів, здійснюваної в контексті їх майбутньої професії; особистої участі студентів в цілополянні і виборі змісту, методів і засобів навчання і контролю.

Основними компонентами системи управління є: загальна мета, функції, принципи, механізм і технологія [5]. Як відомо, загальна мета управління полягає у формуванні, розвитку і автоматизації у студентів умінь професійно орієнтованої самостійної пізнавальної діяльності і, як результат, навиків самоврядування їхньою професійною діяльністю.

Функції передбачають: планування, організацію, керівництво і контроль. Планування є програмою дій, здійснюваних викладачем для того, щоб досягти цілей організації діяльності. Воно передбачає: облік зовнішніх і внутрішніх чинників; визначення цілей; вибір технології реалізації діяльності студентів і викладача; прогнозування результату, перевірку, оцінку і корекцію.

Організація викладачем діяльності студентів включає ухвалення рішень і координацію дій з їх реалізації. Ухвалення рішень має на увазі: формулювання завдань і збір інформації про способи їх рішення; аналіз альтернативних варіантів і вибір критеріїв оцінки їх ефективності; доведення рішень до студентів з вказівкою термінів і засобів. Реалізація рішень передбачає: обґрунтування і вибір технології; постановку завдань перед студентами і пояснення шляхів їх рішення; видачу індивідуальних і групових завдань і координацію діяльності по їх виконанню; встановлення тимчасових стандартів виконання окремих дій і діяльності в цілому.

Керівництво забезпечує процес регулювання діяльності студентів; усунення відхилень від плану; стимулювання діяльності і мотивацію досягнення результату відповідно до поставлених цілей. Контроль – це управлінська функція, за допомогою якої викладач визначає, чи правильна його технологія навчання і чи не має потреби вона в коректуванні для досягнення цілей. Існують три види контролю: попередній, поточний і завершальний. Процедура контролю включає: вироблення стандартів; зіставлення результатів із стандартом; вимірювання результату і проведення корекції. Щоб бути ефективним, контроль повинен бути гнучким, простим, економичним, своєчасним, орієнтованим на результат і носити стратегічний характер.

Принципами є такі: технологічності, циклічності, багаторівневості, інтенсивності, діагностичності, економичності і результативності. Механізм управління має на увазі: заохочення індивідуальності, ініціативи і самовираження; стимулювання прогресу в знаннях і уміннях; корпоративність у вирішенні проблем; соціально-психологічну стабільність в діяльності; інтеграцію системи інтересів і цінностей.

Технологія управління, як відомо, – це спосіб планування, організації, керівництва і контролю за діяльністю тих, що навчаються по переробці змісту, передбаченого навчальними програмами, що реалізується за допомогою оптимальної системи інтенсивних методів, форм і засобів навчання для досягнення поставлених цілей. Основними структурними елементами технології є: цілі; зміст; оптимальна система інтенсивних методів і засобів керівництва і контролю; інтенсивний цикл організаційних форм [6].

Цілі – це плановані й вимірні результати навчально-пізнавальних дій студентів для придбання знань, формування і вдосконалення умінь і навиків. Найбільш ефективним способом постановки мети є їх формулювання через результати навчання, виражені в діях студентів на різних рівнях засвоєння змісту того або іншого предмету і рівнях їх діяльності.

Нами були розроблені багаторівневі програми цілей, сформульовані через результати діяльності по переробці інформації, виражені в діях студентів. Програма досягнення загальної мети – формування і розвитку умінь і навиків професійно орієнтованої самостійної пізнавальної діяльності студентів по переробці інформації передбачає ряд дій, розділених на вісім етапів. На кожному етапі ставиться і реалізується в діях приватна мета, досягнення якої необхідне для переходу до дій наступного етапу. Програма включає дії з проектування діяльності (I етап); реалізації дій з переробки інформації (II–VI етапи); контролю і оцінці (VII етап) і проектуванню програми (VIII етап). Програма діяльності викладача, що управляє, має на увазі алгоритм дій, які також реалізуються на трьох рівнях: 1 рівень – залучення студентів до діяльності і управління; 2 рівень – узгодженій діяльності викладача і студентів; 3 рівень – партнерства в діяльності й управлінні [6].

Зміст розглядається нами як професійно орієнтована навчальна інформація (що пред'являється студентам в усній або письмовій формі викладачем або аудіовізуальними технічними засобами) і система пізнавальних задач, завдань і вправ, що забезпечують формування професійних і навчальних навиків. Інформація, що пред'являється студентам, повинна: відповідати завданням підготовки фахівця, вимогам сучасного виробництва і соціально-економічним запитам того або іншого регіону країни; містити новітній матеріал, що має високу наукову і практичну цінність; бути достовірною і точною, в осоружному ж випадку це може привести не тільки до невдач студентів на заліку і іспиті, але і до ухвалення невірного рішення в їх майбутній професійній діяльності [6].

Оскільки в сучасних, швидко змінних соціально-економічних і технологічних умовах інформація швидко застаріває, необхідно учить студентів технології її інтенсивної переробки. В умовах двомовної ситуації переробки інформації необхідний переклад, здійснюваний людиною або машиною, шляхом її передачі (вербально або письмово) від відправника на одній мові до адресата на іншій мові. Ефективність управління залежить від об'єму інформації, швидкості її перетворення і передачі. Це можливо зробити за рахунок стандартизації і уніфікації термінології, концентрації необхідної інформації в меншому числі слів і знаків.

Для ефективного реалізації технології необхідний раціональний відбір і оптимальне поєднання інтенсивних методів і засобів керівництва і контролю. Оптимальна система інтенсивних методів – це система прийомів (правил) активної взаємодії викладача і студентів, направлена на переробку максимуму інформації при скороченні до мінімуму темпоральних характеристик. Засоби – це спеціально розроблені дидактичні матеріали і різні види аудіо-візуальної техніки, призначені для підвищення ефективності навчального процесу. Оптимальна система методів і засобів включає: метод проблемної постановки і вирішення завдань; евристичні (дискусія/диспут, ролева/ділова гра) і дослідницькі (аналіз/синтез і т. п.), а також методи програмованого контролю і оцінки знань і способів діяльності (за допомогою ЕОМ і тестування).

Інтенсивний цикл організаційних форм є взаємозв'язаними за часом і процесом види навчальних занять: лекції – семінари – заняття-дослідження – консультації, що проводяться послідовно і концентровано під керівництвом викладача і передбачають колективні способи взаємодії студентів. Використовуються наступні види лекцій: проблемна лекція, лекція-візуалізація, лекція удвох, лекція із задалегідь запланованими помилками, лекція – прес-конференція [5]. Кожному виду лекції, залежно від рівня професійно орієнтованої самостійної пізнавальної діяльності, відведено певне місце в процесі поетапної реалізації програми діяльності студентів – I–II-ий етапи. Найбільш перспективні види семінарів – семінар-дискусія / диспут; семінар-рольова / ділова гра; семінар-дослідження.

Кожному виду семінарів також визначено місце в процесі поетапної реалізації дій III–IV-го етапів програми. Заняття-дослідження використовуються для реалізації дій V–VI-го етапів. На молодших курсах воно проводиться під керівництвом викладача малими групами (від 5 до 12 чоловік) з використанням індивідуальної і групової видів діяльності («проблемні групи», «групова терапія», «мозковий штурм», «акваріум» і т. п.). На старших курсах такі заняття-дослідження можна проводити в групах (від 15 до 20 чоловік) з використанням таких видів занять, як «круглий стіл», «симпозіум», «колоквіум».

Останнім елементом інтенсивного циклу є консультація, яка може бути як індивідуальною, так і груповою. Консультація проводиться для реалізації VII–VIII-го етапів програми діяльності студентів. Тут залежно від рівня професійно орієнтованої самостійної пізнавальної діяльності здійснюється діагностика утруднень, що виникли в студентів в процесі лекції, семінару і заняття-дослідження, а також програмований контроль і оцінка (тестування і анкетування) їх знань і умінь. Автоматизація контролю може бути досягнута також за допомогою програм контролю для ЕОМ. Результати, отримані в процесі контролю, дозволяють викладачеві не тільки перевірити і оцінити рівень знань по темі, яка вивчається, і володіння способами діяльності, але і використовувати їх для вдосконалення викладання. Студентам вони дозволяють підвищити рівень індивідуального засвоєння. Консультація є логічним завершенням інтенсивного циклу організаційних форм, після якої цикл повторюється, але вже для вивчення іншої теми.

На закінчення відзначимо, що в умовах безперервної і багаторівневої професійної освіти перед викладачем вищого навчального закладу ставиться завдання по-новому управляти процесом самостійного учіння і становлення майбутнього фахівця. Це означає розробку єдиного технологічного процесу управління, для реалізації якого необхідно створювати на кожному занятті таке навчальне середовище, яке дозволить студентам проявити здібності, реалізувати професійні потреби і вчитися краще, швидше і з цікавістю. Для цього пріоритети повинні бути віддані: високим вимогам до їх знань і поведінки, зорієнтованим на майбутню професійну діяльність; використанню раціональної і справедливої системи стимулів і стягнень; заохоченню індивідуальності і моделюванню професійно значущих ситуацій, що створюють умови для самовираження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Талызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний (психологические основы) / Талызина Н.Ф. – М. : изд-во МГУ, 1984. – 344 с.
2. Архангельский С.И. Лекции по научной организации учебного процесса в высшей школе / Архангельский С.И. – Г. : Высшая школа, 1976. – 200 с.
3. Безрукова В.С. Педагогика. Проективная педагогика: уч. пособ. для инженерно-педагогических ин-тов и индустр. пед. техникумов / Безрукова В.С. – Екатеринбург : Деловая книга, 1996. – 342с.
4. Машбиц Е.И. Психологические основы управления учебной деятельностью / Машбиц Е.И. – К. : Вища Школа, 1987. – 233 с.
5. Рыблова А.Н. Система управления профессионально ориентированной самостоятельной познавательной деятельностью студентов: монографія / Рыблова А.Н. – Саратов : СГСЭУ, 2002. – 192 с.
6. Рыблова А.Н. Управление самостоятельной познавательной деятельностью обучающихся в вузе: теоретические проблемы, вопросы технологи / Рыблова А.Н. – Саратов : СГТУ, 1999. – 144 с.

УДК 37.017.5: 378

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОГРАМАХ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Голованова Т.П., к. пед.н., доцент

Запорізький національний університет

У статті розглядаються питання забезпечення гендерної рівності засобами програми «Теоретико-методичні засади гендерної освіти» для соціальних педагогів дистанційної форми навчання.

Ключові слова: забезпечення, гендерна рівність, соціально-педагогічна робота, студенти, вищий навчальний заклад.

Golovanova T.P. ОБЕСПЕЧЕНИЕ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА СТУДЕНТОВ В ПРОГРАММАХ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ РАБОТЫ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье идет речь об обеспечении гендерного равенства средствами программы «Теоретико-методические основы гендерного образования» для социальных педагогов дистанционной формы обучения.

Ключевые слова: обеспечение, гендерное равенство, социально-педагогическая работа, студенты, высшее учебное заведение.

Golovanova T.P. PROGRAM PROVIDING STUDENTS' GENDER EQUALITY IN THE HIGH SCHOOL'S SOCIAL AND PEDAGOGICAL WORK / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

Main principles of program providing of gender equality in the program of gender education of social and pedagogical students of high school are being stated in the article

Key words: providing, gender equality, social and pedagogical work, students, high school.

Незважаючи на те, що Україна продемонструвала свою готовність ліквідувати гендерну нерівність в системі освіти, у свідомості сучасних викладачів шкіл і соціальних педагогів до цього часу ще остаточно не сформувалося відчуття своєї особистої відповідальності за забезпечення функціонування системи освіти без гендерних упереджень та стереотипів, а також активної участі в суспільному житті громади. Тому питання стосовно ефективності та результативності процесу гендерної освіти має ключове